

створення готовності та здатності захищати Вітчизну, виховання в душі патріотизму та підготовка населення до умов життєдіяльності в умовах воєнних дій.

Прийнята стратегія національної безпеки України є не лише стратегічним документом, але й інструментом державної політики для реалізації завдань у сфері забезпечення національної безпеки на довгострокову перспективу. Вона відзначає важливість захисту прав та свобод людини і громадянина, а також підвищення добробуту суспільства. Ключовим є забезпечення національної безпеки шляхом співпраці органів влади з інститутами громадянського суспільства та організації політичних та правових заходів щодо протидії загрозам.

1. Романський І. В. Рівні забезпечення територіальної оборони органами місцевого самоврядування. *Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття : тези доп. учасників VII Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Харків, 09 черв. 2023 р.). Харків, 2023. С. 14–17. URL : http://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20230609/article/view/romanskyi.

2. Про основи національного спротиву : Закон України від 16.07.2021. *Відомості Верховної Ради України*. 2021. № 41. Ст. 339.

3. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

УДК 351.741:351.941

DOI: 10.31733/15-03-2024/1/142-144

Станіслав ВАСИЛЬЄВ

доцент кафедри історії
та суспільно-економічних дисциплін
Комунального закладу «Харківська
гуманітарно-педагогічна академія
Харківської обласної ради»,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕМОКРАТИЧНОГО ЦИВІЛЬНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІВ СЕКТОРА БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Запровадження в Україні воєнного стану спричинило постановку нових завдань перед органами безпеки. Кримінальний кодекс України було доповнено новими статтями, що передбачають відповідальність за колабораційну діяльність та інші злочини, вчинення яких можливе лише в умовах воєнного стану. За таких умов здійснення демократичного цивільного контролю за дотриманням законності в діяльності правоохоронних органів є важливою умовою забезпечення прав і свобод людини і громадянина.

Згідно із п. 5 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України» демократичний цивільний контроль визначається як комплекс здійснюваних відповідно до Конституції та законів України правових, організаційних, інформаційних, кадрових та інших заходів для забезпечення верховенства права, законності, підзвітності, прозорості органів сектора безпеки і оборони та інших органів, діяльність яких пов'язана з обмеженням у визначених законом випадках прав і свобод людини, сприяння їх ефективній діяльності й виконанню покладених на них функцій, зміцненню національної безпеки України [1]. Під час аналізу цього визначення привертає увагу той факт, що демократичному цивільному контролю підлягає діяльність не тільки органів безпеки, але й інших органів, які мають право обмежувати права і свободи людини. Наведене словосполучення вказує насамперед на правоохоронні органи, оскільки вони мають право затримувати громадян у разі вчинення правопорушення. Однак переліку правоохоронних органів, над якими здійснюється вказаний контроль, законодавство не передбачає. Також необхідно відзначити, що оцїй дефініції немає згадки про головну мету громадського контролю – дотримання прав і свобод людини.

Перелік правоохоронних органів України міститься в Законі України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів». Згідно із ч. 1 ст. 2 цього закону до правоохоронних органів належать органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне

антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, Бюро економічної безпеки України, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції [2]. Саме діяльність перелічених органів влади є об'єктом демократичного цивільного контролю над правоохоронними органами України.

Юридичній науці відомі різні організаційно-правові форми здійснення громадського контролю за діяльністю правоохоронних органів. Зокрема, І. Сквирський називає такі: робота громадських рад при органах влади, громадська експертиза підзаконних нормативно-правових актів, спостереження представників громадськості за виконанням повноважень посадовими особами. Опосередкованою формою громадського нагляду науковець визнає інформування громадськості про результати діяльності правоохоронного органу [3, с. 225]. Перелічені дослідником форми громадського контролю стосуються діяльності як цивільних, так і воєнізованих органів влади. О. Дегтярьов серед форм демократичного цивільного контролю над силами оборони називає оприлюднення публічної інформації, діяльність тимчасових слідчих комісій, внутрішній та зовнішній фінансовий аудит, судовий контроль, проведення наукових і прикладних досліджень для вивчення стану об'єктів контролю [4, с. 212]. В. Дроздок серед форм демократичного цивільного контролю називає парламентський і судовий контроль, цивільне та адміністративне судочинство, неурядовий контроль з боку професійних спілок і громадських організацій [5, с. 204]. Таким чином, науковці називають різні форми демократичного цивільного контролю, хоча основні із них збігаються: робота громадських рад, парламентський контроль у формі депутатських запитів і роботи тимчасових слідчих комісій, інформування громадськості про результати своєї роботи.

Форми здійснення громадського нагляду за діяльністю правоохоронних органів передбачені у Законі України «Про національну безпеку України». Згідно зі ст. 10 цього закону громадяни України беруть участь у здійсненні цивільного контролю через громадські об'єднання, членами яких вони є, через депутатів місцевих рад або особисто шляхом звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Можливе особисте звернення до державних органів у порядку, встановленому законодавством. Громадські об'єднання можуть брати участь у громадській експертизі проектів законодавчих актів з питань правоохоронної діяльності, у парламентських слуханнях, присвячених проблемам дотримання законності і правопорядку [1]. Отже, основними суб'єктами громадського контролю за діяльністю правоохоронних органів визнаються громадські об'єднання. Громадяни беруть участь у здійсненні громадського контролю або через депутатів місцевих рад, або через Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Законодавчі акти, що регулюють правовий статус правоохоронних органів, також встановлюють умови та форми здійснення демократичного цивільного контролю за діяльністю цих органів влади. Відповідно до ст. ст. 86–90 Закону України «Про Національну поліцію» передбачено такі форми громадського контролю за діяльністю поліції, як: інформування про діяльність правоохоронців на вебсайті органу поліції, звіт керівників територіальних органів поліції перед органами місцевого самоврядування, підготовка спільних проектів, програм і заходів з представниками громадськості. Встановлена можливість прийняття резолюції недовіри керівнику територіального відділу поліції місцевою радою. Контроль за діяльністю поліції може здійснюватися у формі залучення представників громадськості до спільного розгляду скарг на дії чи бездіяльність поліцейських [6]. Здійснення громадського контролю над діяльністю Національного антикорупційного бюро України (далі – НАБ України) ґрунтується на ст. ст. 30, 31 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України». Передбачається інформування громадськості про діяльність цього правоохоронного органу на відповідному вебсайті. Встановлено правові засади формування і повноважень громадської ради при НАБ України. Зокрема, щодо заслуховування звітів цього правоохоронного органу, обрання представників до Дисциплінарної комісії НАБ України [7]. Можливість здійснення громадського контролю над діяльністю Державного бюро розслідувань України (далі – ДБР) встановлена у ст. ст. 27 і 28 Закону України «Про Державне бюро розслідувань». Керівництво правоохоронного органу зобов'язано інформувати громадськість про результати своєї діяльності шляхом опублікування на вебсайті відповідної інформації. Передбачено створення ради громадського контролю. Повноваження членів ради полягають в обговоренні інформації про діяльність, виконання планів і завдань ДБР. Важливим повноваженням є призначення трьох

представників до Дисциплінарної комісії ДБР [8]. Здійснення заходів громадського контролю передбачено законодавством і щодо діяльності Бюро економічної безпеки України. Опублікування інформації про діяльність бюро на вебсайті, а також формування ради громадського контролю передбачено ст. ст. 33 і 34 Закону України «Про Бюро економічної безпеки України». Представники ради можуть брати участь у дисциплінарних та конкурсних комісіях цього бюро [9]. Таким чином, спеціальні закони, які регулюють статус окремих правоохоронних органів, встановлюють окремі форми здійснення демократичного цивільного контролю за діяльністю органів безпеки і правоохоронних органів: діяльність громадських рад, звернення до окремих народних депутатів та уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, участь представників громадських організацій у роботі громадських рад, інформування громадськості про результати своєї діяльності за допомогою засобів масової інформації та ін.

Воєнний стан на території України було запроваджено 24 лютого 2022 р. відповідно до указу Президента України, затвердженого Верховною Радою України. Згідно із п. 3 Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» передбачено можливість обмеження окремих конституційних прав громадян України на час воєнного стану. Зокрема, ці обмеження стосуються права на страйк, на проведення мирних зборів і демонстрацій, на свободу пересування та інших прав [10]. Водночас жодних обмежень у діяльності представників громадських організацій чи громадських рад, які здійснюють демократичний цивільний контроль за діяльністю правоохоронних органів та органів сектора безпеки, у названому указі не встановлено. Таким чином, навіть під час воєнного стану демократичний цивільний контроль повинен здійснюватися без жодних обмежень представників громадськості.

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

2. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон України від 23 грудня 1993 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text>.

3. Сквирський І. О. Організаційні форми громадського контролю: сутність та зміст. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2013. Вип. 22. Ч. I. Т. 2. С. 223–227.

4. Дегтярьов О. В. Форми демократичного цивільного контролю над силами оборони України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2021. Вип. 64. С. 209–212.

5. Дроздук В. А. Демократичний цивільний контроль сектору безпеки і оборони. *Право та державне управління*. 2021. № 1. С. 202–208.

6. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19/conv#Text>.

7. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>.

8. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12.11.2015. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19>.

9. Про Бюро економічної безпеки України: Закон України від 28.01.2021. Відомості Верховної Ради. 2021. № 23. Ст. 197.

10. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.